

**14th Edition of the International Conference on Sciences
of Education. Learning for Life - ICSED 2016, 12-13
May 2016, Suceava (Romania) & Chernivtsi (Ukraine)**

**Studies and Current Trends in Science of Education
Editors Otilia CLIPA & Constantin-Florin DOMUNCO
ISBN: 978-973-166-435-4; e-ISBN: 978-973-166-475-0**

Canonical Authors Studied in High School – Patriarchal and Anchronistic Gender Education?

Nicoleta FOLTEA

pp.265-282

©2016 The Authors & LUMEN Publishing House.

Selection, peer review and publishing under the responsibility of the editors.

How to cite: Foltea, N. (2016). Canonical Authors Studied in High School – Patriarchal and Anchronistic Gender Education?. In O. Clipa & C. F. Domunco, (eds.), Studies and Current Trends in Science of Education (pp. 265-282). Iasi, Romania: Editura LUMEN.

Canonical Authors Studied in High School – Patriarchal and Anchronistic Gender Education?

Nicoleta FOLTEA¹

Abstract

The study of Romanian language and literature aims at offering pupils a means of signifier framing articulation of the world, i.e. of being able to know, explain and internalize reality, to produce messages concerning all aspects of life, supposedly including gender dimension. The article intends to reveal how much and towards what gender education is oriented by means of the Romanian language and literature curricula, as well as how much and in what way is that achieved by means of studying in high school the novels belonging to canonical authors, starting from the premise that - as the impact studies for compulsory education occasioned by the repeated reforms of the Romanian educational system in post-December Romania a patriarchal and anachronistic prospect - is continued. The existing studies don't aim for an analysis of the gender issue at the secondary level, which offers the frame for the present investigation. Thus, the content analysis of high school curricula and of the significant sequences from the novels belonging to the canonical authors, which is achieved by applying two non-standard coding schemes, confirms the hypothesis that, all along the literature study in high school there are conveyed contents conflicting with the social trends towards the "reflexive modernity" (Vlăsceanu, 2007). This analytic perspective of gender education through literary study reveals deficiency in curricula conceiving as well as in selecting the texts proposed for study by the textbooks authors.

Keywords

Gender dimension, anachronistic and patriarchal perspective, novels, high school.

1. Introducere

Investigația de față abordează problematica educației de gen prin analiza de conținut a programelor școlare pentru limba și literatura română în liceu, respectiv a capitolelor din romanele aparținând autorilor canonici, din care au fost selectate secvențele considerate semnificative de către

---

¹ "Alexandru cel Bun" High School, Botoșani, nfoltea@yahoo.fr.

autorii manualelor pentru clasele IX-XII, publicate de Grupul Editorial ART.

Sunt aplicate, la nivel liceal, ipotezele derivate din concluziile studiilor realizate pe programele școlare și manualele de limba și literatura română pentru învățământul primar și gimnazial. Aceste studii exprimă două idei generale: programele școlare pentru limba și literatura română sunt caracterizate prin neutralitate față de formarea identității de gen; iar manualele școlare propun o viziune patriarhală și anacronică asupra dimensiunii de gen, prin imagini, texte și sarcini de învățare.

Inferențele analizei de conținut sunt făcute la nivelul efectelor pe care le generează conținutul. Pe de o parte, aceste efecte vizează evitarea abordării problematicii de gen de către autorii de manuale și profesori, datorită neutralității programelor școlare față de această problematică; pe de altă parte, evidențiază riscul promovării unor modele de feminitate și masculinitate patriarhale și anacronice prin mesajele textelor aparținând autorilor canonici.

Așadar, ipotezele testate se referă la modul în care programele școlare orientează activitatea autorilor de manuale și a profesorilor pentru formarea dimensiunii de gen a elevilor, respectiv la modelele de feminitate și masculinitate promovate prin textele suport oferite de manualele școlare și impuse prin autorii canonici prevăzuți de curriculum-ul oficial pentru trunchiul comun. Concluziile sunt derivate din analiza de conținut a celor două tipuri de texte: documente oficiale și opere literare.

2. Literatura consultată

Societatea este într-o schimbare continuă, iar școala, inclusiv prin studiul literaturii române, ar trebui să se sincronizeze cu *spiritul veacului*, în virtutea scopului de pregătire a absolvenților pentru viața de adult. Acest scop include și educația de gen, alături, firește, de alte deziderate, precum: promovarea valorilor cultural-literare, dezvoltarea gustului estetic al elevilor, transformarea lor în cititori pasionați etc.

Sincronizarea este impusă de faptul că, în trecerea de la societatea tradițională la cea modernă, socializarea “este tot mai mult instituționalizată în organizații extrafamiliale” (Vlăsceanu, 2007, p. 193), una dintre cele mai importante organizații de acest tip fiind școala. Astfel, școala devine un factor socializator ce trebuie să formeze indivizi sociali care să se comporte ca femei și bărbați. Este vorba de tipuri de femei și bărbați dezirabile în contextul spațio-temporal actual.

În discuția despre formarea indivizilor sociali, sociologia oferă o serie de concepte-cheie ce constituie puncte de reper în aplicarea schemelor de codificare și formularea concluziilor. Este vorba de: genul biologic și genul social, socializarea genului, egalitate de gen și familia tradițională *versus* familia modernă.

Astfel, sociologia face distincție între genul biologic și cel social prin luarea în considerare a trăsăturilor anatomice și a principiului reproducției sociale, care este de natură culturală și care demonstrează ideea că diferențierea se menține prin învățarea socială a rolurilor de gen sau a socializării: “În timp ce sexul se referă la diferențele fizice ale corpului, genul privește diferențele psihologice, sociale și culturale dintre bărbați și femei. Distincția între sex și gen este fundamentală, întrucât multe dintre diferențele între bărbați și femei nu au origine biologică.” (Giddens, 2000, p. 103) Așadar, dacă genul biologic are caracterul unui dat, cele două sexe fiind “natural constituite” (Vlăsceanu, 2007, p. 199), genul social “exprimă conduite de masculinitate și de feminitate construite social.” (Schifirneț, 2003, p. 121), ceea ce accentuează ideea că școlii îi revine un rol esențial în socializarea genurilor.

Una dintre problemele pe care le ridică societatea de astăzi, în procesul de învățare socială a rolurilor de gen, este aceea a egalității. Diferențele sunt clare din perspectivă biologică, discuția despre inegalitatea dintre bărbați și femei fiind relevantă doar moral din perspectiva corpusului supus analizei. Se reține, de asemenea, ideea că “diferit nu intră în antinomie cu egal.” (Pease, 2001, p. 21), iar egalitatea înseamnă libertatea fiecăruia de a face ceea ce își dorește, de a beneficia de aceleași șanse pentru a-și atinge potențialul, de a primi răsplată egală pentru eforturi egale.

Definirea familiei, aceasta se realizează prin opoziția tradițional/modern. În virtutea acestei opoziții, trăsăturile esențiale ale familiei tradiționale, numită de Bernstein (1978) “familie pozițională” și perpetuată de societatea industrială, sunt: coexistența a două sau mai multe generații; existența unei economii autarhice, de subzistență; dezvoltarea unei culturi comunitare închise; identificarea membrilor prin relații de gen asimetrice (*Ibidem*, pg.185-187). Într-o astfel de familie, profilul bărbatului se caracterizează prin: independență, spirit competitiv, agresivitate, dominare; iar al femeii prin: supunere, dependență de bărbat, emotivitate, supunere, afecțiune (Schifirneț, *Ibidem*, p. 123).

În trecerea spre societatea industrială și postindustrială, familia modernă a înregistrat o serie de schimbări, cea mai evidentă fiind legată de modurile de organizare, identificate cu faptul că sunt “orientate spre persoane” (Bernstein, *Ibidem*). Aceasta înseamnă că deciziile se iau în funcție

de calitățile psihologice ale persoanei și nu de statusul formal (*Ibidem*); crește contribuția femeilor la asigurarea resurselor economice necesare familiei; se manifestă autonomia în exercitarea rolului maternității; există o tendință de egalizare a drepturilor și responsabilităților pe care le au bărbații și femeile în ceea ce privește șansele la educație și integrarea pe piața muncii etc.

Toate aceste schimbări au condus la realitatea că nu mai putem vorbi astăzi de un singur tip de familie, tradițională sau modernă, ci de tipuri de familii. Acestea includ identități de gen social, caracteristici ale rolurilor și modalități de impunere a puterii simbolice variate. Varietatea este stimulată și de faptul că familia modernă nu a înlocuit în totalitate caracteristicile familiei tradiționale (Vlăsceanu, 2007).

Studiile ce analizează această problematică la nivelul curriculum-ului școlar scris, oficial, dar și al celui implementat în școala primară și gimnazială semnalează tocmai lipsa de sincronizare dintre tendințele societății contemporane și modul în care este abordată dimensiunea de gen în studiul diverselor discipline. Concluziile sunt că programele școlare sunt, în general, neutre față de problematica educației de gen și că manualele, materialele didactice utilizate, formarea inițială a profesorilor sunt patriarhale și anacronice (Vlăsceanu, 2002; Balica *et al.*, 2004).

În plus, acestea se concentrează exclusiv asupra învățământului obligatoriu, organizat până acum aproximativ un deceniu ca învățământ de zi de 8 clase, neluând în calcul prelungirea învățământului obligatoriu până la 9, respectiv 10 clase (Legea 84/1995; Legea 268/2003; Legea 1/2011).

3. Strategia de investigație

3.1. Obiectivele investigației:

- evaluarea măsurii în care educația de gen este vizată explicit sau implicit de programele școlare pentru limba și literatura română în liceu;
- evaluarea modelelor de feminitate și masculinitate pe care le reflectă experiențele de viață ale protagoniștilor din secvențele semnificative de roman aparținând autorilor canonici, reproduse în manuale;
- inventarierea posibilelor riscuri de orientare a elevilor spre o educație de gen patriarhală și anacronică, generatoare de efecte perverse;
- elaborarea unui set de concluzii care să stimuleze conștientizarea faptului că romanele autorilor canonici contribuie, chiar dacă neintenționat, la educația de gen.

3.2. Ipotezele investigației:

- Dacă studiul limbii și al literaturii române în liceu intenționează să ofere elevilor mijlocul de articulare semnificantă a lumii, de pregătire pentru viața de adult, atunci programele școlare pentru această disciplină orientează autorii de manuale și activitățile profesorilor și spre dimensiunea de gen, ca aspect important al vieții.
- Dacă literatura înseamnă transpunerea artistică a unei viziuni despre lume, atunci autorii impuși spre studiu prin programele școlare favorizează transmiterea anumitor modele de feminitate și masculinitate, care pot fi patriarhale și anacronice sau moderne și sincronice cu tendințele societății actuale.

3.3. Metode și instrumente de investigație:

Investigația de față utilizează metoda analizei de conținut. Pe de o parte, sunt evaluate programele școlare în vigoare pentru limba și literatura română în anul școlar 2014-2015, disponibile pe site-ul Ministerului Educației și Cercetării Științifice. Pe de altă parte, sunt evaluate modelele de feminitate și masculinitate pe care le reflectă protagoniștii secvențelor semnificative din romanele aparținând autorilor canonici.

Schema de codificare pentru evaluarea programelor școlare utilizate în studiul limbii și al literaturii române în liceu include:

1. Notele de prezentare, competențele generale și specifice, valorile și atitudinile:
  - conțin/nu conțin referiri explicite la dimensiunea de gen;
  - conțin/nu conțin referiri implicite la dimensiunea de gen;
2. Recomandările privind conținuturile:
  - includ/nu includ sugestii pentru autorii de manuale și profesori privind construcția identitară de gen;
  - includ/nu includ teme relevante pentru realizarea educației de gen a elevilor;
  - există/nu există sugestii cu privire la autorii canonici și la alegere;
  - numărul de autori canonici și alegere, femei și bărbați (Grünberg & Ștefănescu, în Vlăsceanu, coord., 2002, vol. 2, p. 496).

Unitatea de înregistrare a analizei de conținut cu care operează prezenta investigație este romanul. Dintre speciile genului epic, romanul are cea mai complexă acțiune. Se creează astfel premisele ca personajele

feminine și masculine să fie puternic individualizate, ocupațiile bărbaților și ale femeilor reprezentate de aceste personaje să fie surprinse în detaliu, modelele relațiilor de gen și modele de succes să fie clar conturate.

Autorii canonici și romanele propuse de manualul menționat sunt: Ioan Slavici, *Mara*; Liviu Rebreanu, *Ion*; George Călinescu, *Enigma Otiliei*; Mihail Sadoveanu, *Frații Jderi*; Camil Petrescu, *Ultima noapte de dragoste, întâia noapte de război* și Marin Preda, *Moromeții*.

Schema de codificare pentru evaluarea modelelor de masculinitate și feminitate pe care le reflectă protagoniștii din secvențele semnificative ale romanelor autorilor canonici menționați cuprinde:

- numărul de personaje principale: feminine/masculine;
- ocupațiile bărbaților și ale femeilor reprezentate de personajele principale în sfera: privată/publică;
- modelul predominant al relațiilor de gen care promovează: colaborarea de gen/segregarea de gen;
- numărul modelelor de succes: feminine/masculine;
- relația dintre plasarea spațio-temporală a personajelor principale și caracteristicile de gen: masculin/feminin (Grünberg & Ștefănescu, în Vlăsceanu, coord., 2002, vol. 2, p. 497; Balica *et al.*, 2004, pg. 48-61).

3.4. *Corpus*

Corpusul supus analizei conține atât programele școlare de liceu pentru limba și literatura română, cât și secvențele semnificative din romanele reproduse în manualele de Limba și literatura română pentru clasele IX-XII, publicate de Grupul Editorial *ART*.

Programele școlare utilizate sunt disponibile pe site-ul Ministerului Educației și Cercetării Științifice, fiind valabile din anul 2009.

Secvențele semnificative din romanele analizate sunt: Ioan Slavici, *Mara*, capitolele I și II; Liviu Rebreanu, *Ion*, capitolele II și IX; George Călinescu, *Enigma Otiliei*, capitolele I, XVIII și XX; Mihail Sadoveanu, *Frații Jderi*, capitolele II și XI; Camil Petrescu, *Ultima noapte de dragoste, întâia noapte de război*, capitolele I, III și VII; Marin Preda, *Moromeții*, capitolele I și IV din partea I, respectiv capitolul XXIII din partea a III-a, volumul I.

4. Rezultatele investigației

4.1. *Analiza programelor școlare de limba și literatura română pentru liceu*

4.1.1. Existența și tipul referirilor la dimensiunea de gen

În formularea notelor de prezentare, a competențelor generale și specifice, a valorilor și atitudinilor din programele pentru studiul limbii și al literaturii române în clasele IX-XII, nu există referiri explicite la dimensiunea de gen sau la educația pentru formarea identității de gen.

Se remarcă însă existența unor precizări care pot fi integrate în categoria formulărilor implicite în fiecare dintre componentele programei enumerate mai sus.

Astfel, în notele de prezentare ale programelor pentru clasele a IX-a și a X-a, adică cele care marchează finalizarea învățământului obligatoriu actual, este definit rolul acestei discipline “în formarea unor deprinderi și abilități necesare pentru a [...] asigura accesul postșcolar la învățarea pe tot parcursul vieții și integrarea într-o **societate bazată pe cunoaștere.**” (2009, p. 2) Definiția exprimă, implicit, și trimiteri la educația de gen prin pregătirea pentru comunicarea în diverse situații de viață și identificarea cu diversele roluri și statusuri sociale, inclusiv de gen.

De asemenea, organizarea după paradigma comunicativ-funcțională, impune, în elaborarea programei școlare și, prin aceasta, a orientării demersurilor profesorului, “principiul asigurării caracterului flexibil și actual al studierii limbii și literaturii române, prin conectarea sa la realitățile vieții cotidiene” (*Ibidem*). Acest fapt creează premisele abordării, fie și accidentale, a problematicii de gen.

Situația este similară în cazul competențelor generale și specifice. Acestea sunt, așa cum este și firesc, specializate, au un grad mare de generalitate. Totuși, una dintre competențele generale ce se regăsește în programa pentru toate nivelurile analizate, “Argumentarea în scris și oral a unor opinii în diverse situații de comunicare” (*Ibidem*, p. 4) și câteva dintre competențele specifice: “2.3 compararea ideilor și atitudinilor diferite în dezvoltarea aceleiași teme (*Ibidem*, clasa a IX-a, p. 5); 3.2 compararea unor argumente diferite pentru formularea judecăților proprii (*Ibidem*, clasa a X-a, p. 7); 2.2 compararea viziunii despre lume, despre condiția umană sau despre artă reflectate în texte literare, nonliterare sau în alte arte” (*Ibidem*, clasa a XI-a, p. 5) trimit, implicit, și la abordarea unor teme specifice problematicii de gen.

În lista valorilor și atitudinilor, apare invariabil “Abordarea flexibilă și tolerantă a opiniilor și a argumentelor celorlalți” (p. 3). Aceasta implică și problematica genului pentru că, pe scena socială actuală, toleranța și intoleranța sunt mereu vehiculate și în legătură cu dimensiunea de gen prin relația de comunicare stabilită în clasă între profesor și elevi, respectiv între elevi.

Constatarea care se face este că referirile la dimnesiunea de gen sunt implicite, ceea ce evidențiază o atitudine neutră față de problematica în discuție. Riscul astfel generat este acela ca educația de gen să fie realizată în mod accidental sau ca manifestare a interesului personal pentru tema genului al unui număr de cadre didactice dificil de cuantificat.

4.1.2. Sugestii de conținuturi, teme și autori – relevanță din perspectiva dimensiunii de gen

Conținuturile asociate textelor epice și dramatice orientează explicit acțiunile profesorilor spre formarea competențelor de analiză a componentelor de structură, compoziție, limbaj și de înțelegere sau interpretare a textelor literare studiate, prin: trăsăturile personajelor, tipurile de personaje, temă și viziune despre lume. Toate acestea implică și abordarea problematicii de gen, chiar dacă referirea nu este precis direcționată în acest sens.

Programele școlare pentru studiul limbii și al literaturii române în liceu conțin recomandări pentru autorii de manuale și cadrele didactice. Atrage atenția faptul că dominantă domeniului literatură pentru clasa a IX-a este "literatura și viața", ceea ce face, din nou, trimiteri implicite la educația de gen. S-ar putea presupune că numai subiectivitatea excesivă în proiectarea și desfășurarea demersurilor didactice, superficialitatea sau lipsa de sensibilitate a cadrului didactic ar putea limita studierea literaturii și din această perspectivă, mai ales că temele propuse sunt ofertante pentru educația de gen.

Astfel, la același nivel de studiu, temele propuse, în spiritul dominantei de care am vorbit, trimit către diversele dimensiuni ale existenței și condiției umane. Temele sunt variate, presupun largi deschideri și posibilități de alegere a textelor și manierelor de abordare. Autorii de manuale și profesorii pot opta pentru adolescență sau joc și joacă; familie sau școală; iubire sau scene din viața de ieri și de azi; aventură, călătorie sau lumi fantastice; confruntări etice și civice sau personalități, exemple, modele.

Începând cu clasa a X-a, programele orientează demersurile didactice spre aprofundarea unor concepte de specialitate și analiza evoluției fenomenului literar în ansamblul său, nemaioferind, nici în formă implicită, sugestii privind abordarea dimensiunii de gen.

În ceea ce privește statutul autorilor canonici, situația merită evidențiată. 100% dintre aceștia sunt bărbați, singura variabilă de la un an de studiu la altul referindu-se la numărul minim de autori pe care cadrele didactice trebuie să-l aibă în vedere. S-ar putea identifica aici o atitudine

discriminatorie, dacă lista autorilor canonici nu ar fi completată de o listă a autorilor facultativi, care include nume feminine, așa cum se observă în tabelul de mai jos. De asemenea, orice încercare de proclamare a discriminării literaturii scrise de femei, s-ar izbi de argumentele oferite de perspectivele critice recente, care justifică faptul că “literatura se definește prioritar prin expresivitate, care e impasibilă la diferențele de gen” (Crețu, 2012).

Tabel 1: Distribuția numerică a autorilor la alegere, femei și bărbați, pe clase

Nivel de școlaritate	Apartenența la gen	
	Masculin	Feminin
Clasa a IX-a	34	6
Clasa a X-a	-	-
Clasa a XI-a	25	1
Clasa a XII-a	45	4

Sursa. Programele școlare pentru studiul limbii și al literaturii române, clasele IX-XII.

Așadar, programele pentru studierea limbii și a literaturii române în liceu se caracterizează, în multe dintre componentele ei, prin neutralitate față de dimensiunea de gen. Cadrul general nu este discriminatoriu, dar discriminarea este permisă prin simpla ignorare a literaturii scrise de femei, aceasta nefiind vizată decât de libertățile de alegere ale autorilor de manuale și ale cadrelor didactice.

În ceea ce privește sugestiile pentru autorii de manuale și cadrele didactice, se remarcă atitudinea neutră față de construcția identității de gen, deși se oferă libertate în selectarea textelor, înlocuirea lor sau lărgirea numărului acestora. În aceste condiții, abordarea unor conținuturi de gen este posibilă, fie și în mod arbitrar, în funcție de viziunea autorilor de manuale și a profesorilor.

4.2. Analiza secvențelor semnificative din romanele autorilor canonici

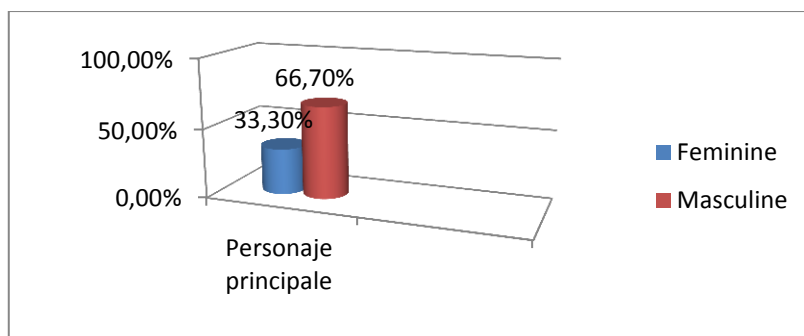
Deși, așa cum am observat, programele școlare pentru studiul limbii și al literaturii române în liceu se caracterizează, în general, prin neutralitate față de problematica de gen, textele literare conțin mesaje și modele de gen care pot contribui la poziționarea individului față de gen și la un anumit tip de integrare a acestuia în societate. Literatura participă la procesele de identificare, asimilare sau segregare de gen, susținând formarea de bărbați și femei care se exprimă în viața publică și/sau privată, colaborează și/sau se

izolează în cadrul genului, urmează modelele genizate sau își contruiesc un model propriu, în funcție de viziunea personală asupra existenței.

4.2.1. Frecvența personajelor principale feminine și masculine

Numărul personajelor principale masculine este net superior celui al personajelor principale feminine (v. Figura 1). Personajele feminine îndeplinesc, în general, roluri secundare sau episodice, analiza acestora fiind mai productivă din perspectiva conturării unor modele de gen reprezentative în context spațio-temporal.

Figura 1: Frecvența personajelor principale, în funcție de gen, în romanele autorilor canonici

Notă. În cele 6 romane, 2 personaje principale sunt feminine și 4 masculine.

Numărul net inferior de personaje principale feminine poate fi explicat prin faptul că majoritatea romanelor se încadrează în realism, ceea ce presupune crearea unor personaje ancorate social, care sunt implicate în viața publică. De-a lungul timpului, femeile și-au trăit existența în special în spațiul privat, limitând valorificarea dimensiunii publice a realității și, implicit, interesul scriitorilor pentru conturarea personajelor principale reprezentate de femei.

4.2.2. Personajele principale feminine și masculine – ocupații în sfera publică și privată

Se remarcă faptul că ambele personaje principale feminine supuse analizei, Mara și Otilia Mărculescu, își împart timpul între viața privată și cea publică. Astfel, Mara are ocupații familiale și profesionale, publice, care țin de specificul familiei monoparentale. Atribuțiile paterne sunt preluate de mamă, aceasta fiind nevoită să găsească resursele economice necesare familiei. Protagonista romanului călinescian trăiește în epoca modernă, la începutul secolului XX, când în familiile burgheze se acordă atenție educației fetelor, acestea tinzând spre independență.

De aceea, portretul Marei profilează un caracter ce reunește trăsături clasice de gen masculin și feminin. Personajul este urmărit în situații de viață privată, dar și publică în care-și reprimă emoțiile, nu plânge, ci sparge câte ceva, asemenea unui bărbat; este precupețată, arendează podul de peste Mureș, calculând cu precizie de economist profitul; este interesată de educația copiilor, își face planuri pentru viitorul acestora în funcție de modelele feminine și masculine care îi plac; gătește seara pentru ea și pentru copii. Trăiește însă într-o lume în care femeile au, în mod predominant, ocupații casnice, având rolul unui personaj feminin ce îndeplinește ambele roluri de gen. Ceea ce o caracterizează în grija față de copii și profesie este, pe de o parte, optimismul, superstițiile; pe de altă parte, voința, duritatea, spiritul competitiv, cenzurarea emoțiilor.

Plasată într-o altă epocă, în mediul burgheziei bucureștene, Otilia Mărculescu este studentă la Conservator, o prezență cunoscută în mediile mondene. În viața privată, se împarte între lectura literaturii germane și franceze, interpretarea unor melodii la pian și micile servicii pe care le face bărbaților cu care relaționează, față de care manifestă o grijă maternă. Deși mărturișeste, în momentul în care situația ei materială este pusă sub semnul întrebării, că ar putea da lecții de pian, alege să trăiască din resursele oferite de bărbații care o iubesc, atribuindu-și în repetate rânduri însușiri clasice de gen feminin: nevoie de ocrotire, neîncredere în sine, convingerea că bărbații pot face cariere, având nevoie de soții care să provină din cercuri influente.

Cel puțin prin replicile Otiliei Mărculescu, există riscul inducerii convingerii că anumite profesorii, precum cea de medic, este destinată practicării de către bărbați și că dezvoltarea carierei este condiționată de existența avantajelor materiale și a influenței familiale.

În ceea ce privește personajele principale masculine, se remarcă variații ale ocupațiilor din sfera publică și privată în funcție de epocă și spațiu, acestea exprimând o viziune predominant patriarhală și anacronică. Ionuț Jder este definit prin ocupațiile din sfera publică: slujește domnitorul, ca toți bărbații din familia lui; învață meșteșugul armelor; este slujitor și prieten al lui Alexandrel-Vodă, fiind format să se sacrifice pentru domnitor și țară, independent de sfera vieții private pe care astfel o protejează. Personajele ce întruchipează țărani efectuează munci grele; intră în competiție cu alți bărbați; mențin relația cu viața publică, reprezentând chiar femeia în fața autorităților, așa cum se întâmplă cu personajul rebrenian care semnează în fața notarului pentru soția lui, Ana. Personajele ce întruchipează țărani au roluri bine definite în spațiul privat, ocupându-se de asigurarea hranei membrilor familiei, pe care o pregătesc invariabil femeile; de respectarea regulilor bunei cuviințe de către copii în relația cu mama sau

de distribuirea de sarcini părinților. De pildă, Ion, protagonistul romanului rebrenian, nu pleacă la cosit înainte de a cere mamei să-i aducă mâncare la prânz, iar tatălui să meargă la lucru pentru a aduce bani.

Fiind plasat în aproximativ același cadru spațio-temporal ca și Otilia Mărculescu, protagonistul romanului camilpetrescian, Ștefan Gheorghidiu, este un student și un absolvent apreciat de Filosofie, respectiv sublocotenent în armata română. În aceste două ipostaze, exprimă opinii pe teme filosofice, literare, artistice sau politice, principalele ocupații ținând de sfera publică. Această situație nu exclude manifestări tradiționale de gen masculin în viața privată, unele replici evidențiind stereotipuri. Protagonistul este mirat de intenția de maturitate în gândire pe care o manifestă Ela; consideră că meditația asupra rostului existenței este un atribut exclusiv al bărbatului sau că femeia trebuie să-și găsească în el sursa tuturor bucuriilor și a suferințelor, adică rațiunea de a exista.

Se observă faptul că genul este construit bipolar, femeile și bărbații îndeplinind roluri dominant predestinate, în lumi separate. Tendința de eliminare a granițelor dintre sfera publică și privată, specifică societății contemporane, nu este caracteristică personajelor masculine.

4.2.3. Modele ale relațiilor de gen

Sunt transmise modele care promovează mai ales segregarea decât colaborarea de gen. În condițiile în care predomină narațiunea, comunicarea între genuri este limitată. Atunci când se realizează, este specifică mai ales vieții private.

Prin activitățile pe care le desfășoară în spațiul public, Mara nu manifestă preferințe de gen. Reperul ei fundamental este banul, ceea ce o determină să comunice cu toți cei care i-ar putea intermediar obținerea profitului. Aceasta nu exclude însă manifestarea unor prejudecăți de gen. Trică nu cere ajutorul mamei pentru că aceasta se plânge de faptul că este văduvă și, de aceea, lumea își bate joc de copiii ei; iar Persidei vrea să-i ofere o educație potrivită pentru o viitoare soție de preot, așa cum și-ar fi dorit ea, la maici.

Personajul întruchipat de Otilia Mărculescu manifestă colaborarea de gen, atât în sfera vieții publice, cât și a celei private. Aceasta colaborează cu Felix pentru a-l apăra pe bătrânul avar, se solidarizează cu acesta din urmă pentru a da de înțeles lui Pascalopol că ideea de a nu fi înfiată îi aparține ei și nu lui Costache Giurgiuveanu, onorează invitația lui Pascalopol de a merge la moșie, fără să fie însoțită. Deși este recunoscută și se recunoaște ca independentă și modernă, Otilia alege până la urmă modelul relațiilor de segregare, în virtutea unor stereotipii de gen pe care le

comunică lui Felix, justificând astfel despărțirea de acesta. Pascalopol și Giurgiuveanu se ocupă de bunăstarea ei materială, Otilia părăsindu-l pe Felix pentru că se simte vulnerabilă ca femeie, având nevoie de susținerea publică și financiară a bărbatului.

Niciunul dintre cele două personaje feminine nu manifestă interes pentru cultivarea exclusivă a colaborării în interiorul genului, în sensul solidarității feminine, pentru atingerea unui scop care să nu aibă legătură cu așa-zisa lume a bărbaților.

Modelele masculine promovează însă, aproape exclusiv, segregarea de gen, existența lor desfășurându-se mai ales în spațiul public. Lui Ionuț Jder nu-i place să fie alintat în public, mai ales între femei, acestea fiind văzute de adolescent ca susținătoare din umbră ale responsabilităților publice ale bărbaților. Ion are ambiția de a-și depăși condiția socială, lupta lui pentru pământurile lui Vasile Baciuc desfășurându-se în spațiul public, prin competiția pentru întâietate cu George Bulbuc, împotriva căruia are ca aliat învățătorul din sat și ca rival preotul. Ilie Moromete decide ieșirea membrilor familiei în spațiul public, cere scutiri sau amânări de taxe, își duce mezinul la școală, participă la întâlnirile de duminică ale bărbaților, muncește la câmp și în curte. Ștefan Gheorghidiu suferă din cauza amestecului Elei în lupta pentru moștenirea unchiului Tache, pe care o inițiază familia lui.

În spațiul vieții private, există aspecte care susțin atât colaborarea, cât și segregarea de gen a bărbaților. Ilie Moromete intervine pentru ca mama să fie ajutată sau respectată, deși el însuși îi adresează replici vulgare sau jignitoare. Ion nu pleacă la câmp înainte de a-i aminti mamei datoria ei de a-i aduce mâncare la prânz, iar tatălui de a munci pentru bani. Ștefan Gheorghidiu consideră că Ela este incapabilă să înțeleagă filosofia, iubind-o pentru că este frumoasă, fragilă, feminină.

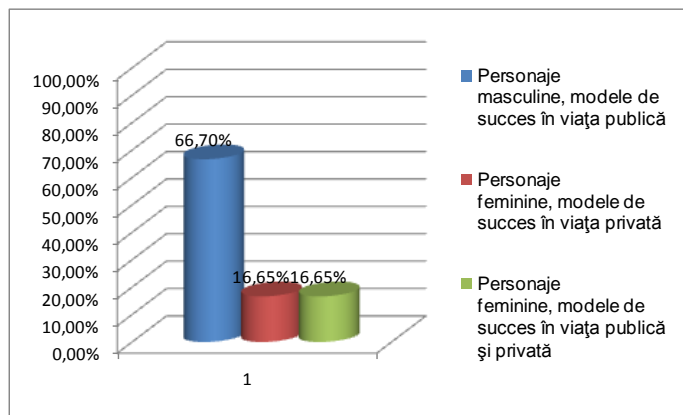
Personajele masculine colaborează în cadrul genului, solidaritatea masculină fiind evidentă în două dintre cazurile analizate. Deși rival în dragoste cu Alexandrel-Vodă, Ionuț Jder se solidarizează cu acesta împotriva unui dușman comun, făcându-și datoria ca slujitor. Ion se solidarizează cu învățătorul Herdelea, vrând să ia asupra lui pedeapsa cu închisoarea de 8 zile, pentru că acesta îi susținuse cauza în fața întregului sat.

Se conturează astfel riscul promovării unor prejudecăți care ar putea limita colaborarea de gen, fondate pe ideea că femeile trebuie să fie mai tolerante, să accepte prejudecăți, să relaționeze mai ales în sfera vieții private, respectiv că bărbații sunt destinați relaționării în sfera publică.

4.2.4. Modele de succes, masculine și feminine

Modelele de succes promovate sunt deopotrivă masculine și feminine, diferența fiind de la început impusă de numărul de personaje feminine și masculine supuse analizei. Se observă (v. Figura 2) însă faptul că niciun personaj masculin nu devine model de succes în sfera vieții private, după cum niciun personaj feminin nu este model de succes exclusiv în sfera vieții publice.

Figura 2: Distribuția modelelor de succes în funcție de apartenența la gen

Notă. Sunt luate în considerare 4 personaje masculine și 2 personaje feminine.

Numărul predominant al bărbaților de succes, asociat cu modelele de putere reprezentate de aceștia în sfera publică și privată pot să influențeze opțiuni și să limiteze manifestarea aptitudinilor individuale, mai ales dacă elevele și elevii se dezvoltă într-un mediu socio-familial în care există aceleași caracteristici.

4.2.5. Caracteristici de gen ale cadrului spațio-temporal în care sunt plasate personajele

Personajele supuse analizei sunt plasate în spațiul rural, dar și în cel citadin, de-a lungul unor epoci ce se încheie cu Primul Război Mondial. Vorbim astfel de Moldova Evului Mediu, de târgul ardelenesc de provincie de la sfârșitul secolului al XIX-lea, de satul ardelenesc de la începutul secolului al XX-lea, de Bucureștiul dinaintea și din timpul Primului Război Mondial, dar și de satul românesc din Câmpia Dunării din preajma celui de-al Doilea Război Mondial.

În construcția personajelor principale s-au putut identifica ocupațiile masculine și feminine, relațiile de gen, modelele de succes în funcție de apartenența la un anumit gen. Toate aceste personaje sunt conturate însă în directă relație cu caracteristicile de gen ale spațiului și

timpului în care sunt plasate. Cadrul spațio-temporal este observabil prin analiza personajelor masculine și feminine cu rol secundar sau episodic. Cu aceste personaje, protagoniștii stabilesc relații de comunicare, accentuând caracteristici ce promovează segregarea de gen și modelele masculine de succes.

De pildă, în romanul sadovenian, comisoaia Ilisafra este surprinsă exclusiv în spațiul privat, în bucătărie, scoțând pâinea din cuptor, înconjurată de slujnice, țigăncușele care cos. În romanul lui Slavici, naratorul exprimă judecata lumii printr-o prejudecată de gen. Când cei doi copii ai Marei se aventurează în apele Mureșului, naratorul exprimă convingerea colectivă că o fată care fuge de la mănăstire cu un băiat nu poate fi decât mare. În romanul rebrenian, preotul crede despre doamna Herdelea că judecă ușor pentru că este femeie, însuși învățătorul afirmând că amestecul femeilor în treburile bărbaților provoacă încurcături; iar Laura, fata învățătorului Herdelea, își găsește împlinirea exclusiv în spațiul privat, prin maternitate, fiind de nerecunoscut după căsătorie chiar și pentru familie. În singurul roman postbelic analizat, atribuțiile în familie sunt clar stabilite. Băieții își doresc recunoașterea meritelor în spațiul public, iar fetele așteaptă împlinirea prin căsătorie. În romanul călinescian, replicile personajelor masculine și ale celor feminine exprimă stereotipuri de gen. Situația este similară în romanul camilpetrescian, cunoscuta scenă a discuției dintre ofițeri dovedind cantonarea bărbaților în limitele mentalității tradiționale: comportamentul femeii dă măsura imaginii publice a bărbatului, orice ieșire a femeii din spațiul privat al casei, copiilor și bărbatului poate justifica violența, femeia trebuie să aibă grijă de copii și de bărbat.

Așadar, rolurile, relațiile de gen și modelele de succes sunt predominant patriarhale și anacronice, existând riscul perpetuării unor astfel de comportamente, al trăirii unor conflicte de gen, dar și al îndepărtării elevilor de lectura textului literar, în condițiile în care modelele propuse de literatură intră în contradicție cu cele existente în viața de zi cu zi, în afara spațiului școlii.

5. Limitele investigației

Corpusul vizat inițial de analiză a inclus toate operele autorilor canonici. Odată cu realizarea schemelor de codificare, s-au ridicat dificultăți ce țin de volumul mare de conținut și de neintegrarea în scheme a unor aspecte precum: numărul mare de personaje secundare și episodice, varietatea genurilor și a speciilor literare, frecvența stereotipurilor de gen.

Astfel, s-a stabilit un eșantion considerat reprezentativ, capitolele din care autorii unuia dintre manualele alternative au selectat secvențele considerate semnificative. Schemele de codificare nu au inclus toate aspectele ce pot fi analizate în legătură cu dimensiunea de gen conținută de textele literare, precum stereotipurile de gen atribuite personajelor principale și secundare.

De asemenea, faptul că cele mai multe dintre romanele supuse analizei nu sunt publicate în variantă electronică a impus recitirea fragmentelor cu valoare de eșantion, ceea ce a prelungit timpul dedicat analizei. Nu a putut fi folosit calculatorul pentru identificarea rapidă a situațiilor de viață în care sunt surprinse personajele literare.

Din motive care țin de intenția de analiză, posibilele riscuri legate de promovarea unei educații de gen patriarhale și anacronice prin studiul textului literar au fost doar enunțate, măsurarea lor având nevoie de alte metode de cercetare decât analiza de conținut, respectiv interviuri cu elevii, chestionare aplicate acestora.

Concluzii

Analiza a confirmat faptul că problematica de gen nu a intrat în sfera de interes a programelor școlare pentru studiul limbii și al literaturii române în liceu, perpetuându-se atitudinea neutră evidențiată de programele utilizate în învățământul primar și gimnazial.

Programele școlare nu conțin decât referiri implicite la dimensiunea de gen, abordarea unei astfel de teme fiind lăsată la voia autorilor de manuale și a profesorilor, dar pun în evidență o listă de autori canonici exclusiv bărbați, ceea ce transmite mesajul că femeile nu pot fi creatoare de mari valori literare, numele lor apărând doar în plan secundar, printre libertățile de alegere. Valoarea literară este totuși consacrată și liberă de orice dispute în cazul unor scriitoare precum Hortensia Papadat-Bengescu sau Herta Müller.

Genul social conturat prin analiza secvențelor semnificative din romane se caracterizează prin predominanța modelelor masculine, realizate în sfera publică, care promovează segregarea între genuri și colaborarea mai ales în interiorul genului.

Plasarea spațio-temporală a personajelor este patriarhală și anacronică. Deși acțiunea romanelor se desfășoară atât în mediul rural, cât și în cel citadin, cronologia se oprește la anii '50, sintagma cărții ca prieten mut, vehiculată de manualele de gimnaziu, nefiind valabilă pentru romanele analizate. Acestea nu oferă elevilor soluții pentru problemele ridicate de perspectiva actuală asupra diferențelor de gen și socializării.

Pentru ca problematica de gen să facă obiectul unei abordări unitare la nivel național, este nevoie de o revizuire a programelor școlare în conformitate cu problemele lumii contemporane. O schimbare majoră, care să conducă la dezvoltarea conștiinței colective și la popularizarea modelelor de bune practici în educația de gen, nu se poate produce prin demersuri individuale.

Tema abordată oferă și alte posibilități de analiză: mesajele de gen transmise în celelalte specii obligatorii ale genului epic, respectiv ale genului dramatic și liric, acesta din urmă fiind relevant prin imaginile feminine și masculine din poeziile ce cultivă tema iubirii.

De asemenea, o analiză separată merită stereotipurile de gen prezente în replicile personajelor, prin impactul mai mare asupra elevilor al replicilor personajelor decât al secvențelor narative și descriptive, așa cum se bănuiește din experiența lucrului cu elevii de gimnaziu și liceu. Se adaugă faptul că multe dintre replici sunt realizate în registru colocvial, față de acesta elevii manifestând o mai mare receptivitate. La fel de importantă este și identificarea măsurii în care perspectiva patriarhală și anacronică asupra dimensiunii de gen influențează pasiunea pentru lectura de text literar, diminuarea acesteia fiind unanim recunoscută în ultimele decenii.

Bibliografie

- Balica, et. al. (2004). *Perspective asupra dimensiunii de gen în educație*. București: Editura MarLink.
- Bernstein, B. (1978). *Studii de sociologie a educației*. București: Editura Didactică și Pedagogică.
- Călinescu, G. (2001). *Enigma Otiliei*. București: Grupul Editorial „Litera”, pg. 11-30, 365-403, 446-485.
- Crețu, B. (2012). Proza interbelică feminină de la margine în centrul atenției. În *Viața românească*, <http://www.viataromaneasca.eu>
- Giddens, A. (2000). Sociologie. București: BIC ALL, pg. 101-127.
- Grünberg, L., & Ștefănescu, D. O. (2002). Manifestări explicite și implicite ale genului în programele și manuale școlare. În Vlăsceanu, L. (coord.). *Școala la răscruce. Schimbare și continuitate în curriculum-ul învățământului obligatoriu*. vol. I, Iași: Editura Polirom, pg. 150-174.
- Grünberg, L., & Ștefănescu, D. O. (2002). Manifestări explicite și implicite ale genului în programele și manuale școlare. În Vlăsceanu, L. (coord.), *Școala la răscruce. Schimbare și continuitate în curriculum-ul învățământului obligatoriu*, vol. II, Iași: Editura Polirom, pg. 495-496.

Legea 84/1995, art. 6,

http://www.cdep.ro/pls/legis/legis_pck.htm?act_text?id=15840

Legea 84/1995, modificată și republicată prin Legea 268/2003, art. 6,

<http://lege5.ro/Gratuit/hazdami/legea-Invatamantului-nr-84-1995>

Legea 84/1995, modificată și republicată în 2009, art. 6,

<http://www.edu.ro/index.php/legaldocs/562>

Legea 1/2011, art. 16,

<http://www.dreptonline.ro/legislatie/legea-educatiei-nationale-lege-1-2011.php>

Pease, A., & Pease, B. (2001). *De ce bărbații se uită la meci și femeile privesc în oglindă*. București: Curtea Veche Publishing.

Petrescu, C. (1985). *Ultima noapte de dragoste, întâia noapte de război. Patul lui Procust*. București: Editura Eminescu, pg. 7-17, 53-88, 171-196.

Preda, M. (2008). *Moromeții*. București: Editura Cartex Serv, vol. I, pg. 6-8, 14-20, 284-287.

Programe școlare pentru limba și literatura română, clasele IX-XII, www.edu.ro

Rebreanu, L. (1963). *Ion*. București: Editura pentru Literatură, vol. I, pg. 49-91, vol. II, pg. 94-141.

Sadoveanu, M. (1993). *Frații Jderi*. București: Editura Mondero, vol. I, pg. 14-22, 111-124.

Schifirneț, C. (2003). *Sociologie*. București: Editura Comunicare.ro, pg. 121-128.

Slavici, I. (1979). *Povești. Nuvele. Mara*. București: Cartea românească, pg. 284-295.

Vlăsceanu, L. (2007). *Sociologie și modernitate. Tranziții spre modernitatea reflexivă*. Iași: Editura Polirom.